

IDEA UHORSKÉHO VLASTENECTVA A OBČIANSKEJ INDIVIDUÁLNOTI NA KRÍŽOVATKE POLITICKÝCH STRATÉGIÍ

MARCEL MARTINKOVIČ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

MARTINKOVIČ, M.: The Ideas of Hungarian Patriotism and Civic Individuality on the Crossroads of Political Strategies
FILOZOFIA 61, 2006, No 10, p. 838

A constitutive part of the political opposition in Austria-Hungary in the second half of the 19th century against the political and philosophical stands of liberally oriented *New school* were also the pro-government newspapers *Krajan* and *Vlastenec*. Although their formal ground were the principles of civic liberalism, they in fact subordinated the last to the idea of Hungarian patriotism and the strategy of preserving the *status quo*. These pro-government periodicals defended politically the idea of exclusivity of the political rights of the previous *natio hungarica*. Concomitant to it was the idea of meritocracy and superiority of the fatherland over the individual nations, or the whole over the part. The dominating interpretation of Hegel's philosophy of history, adopted by Hungarian political elite, as well as its romantic one-sidedness (transparent in enforcing of political objectives, i.e. setting out the patriotism in Hungarian style, regardless to the cultural diversity) made it in the long run impossible to implement the liberal principles of civic and cultural equality in the Hungarian region of Austrian-Hungarian monarchy.

Key words: New schol – Patriotism – Liberalism – Citizenship

V rámci série článkov približujúcich filozofické zdroje, charakter, ako aj význam filozoficko-politického myslenia predstaviteľov Novej školy,¹ organizujúcich sa okolo redakcie *Slovenských novín*, nám zostalo zodpovedať ešte jednu významnú otázku. Akým spôsobom na ich liberálny politický prístup, založený na občiansko-národnej emancipácii a postupnom rozširovaní individuálnych občianskych práv, reagovala uhorská vláda a ňou podporované, po slovensky píšuce noviny? Z tohto dôvodu, ako aj preto, že medzi pramene slovenského i maďarského politického myslenia patria aj články publikované v novinách, musíme doplniť mozaiku politických prístupov a stratégií zameraných na problematiku občianskej a národnej emancipácie v Uhorsku aj o myšlienkovú analýzu článkov, ktoré boli uverejnené v provládných periodikách vydávaných v slovenčine. Medzi takéto tlačové orgány, ktoré vyvíjali činnosť v čase verejného pôsobenia Novej školy, patria najmä *Krajan* a *Vlastenec*.

Aj na ich stránkach zostávala otázka vzťahu vlastenectva a národnostnej či občianskej rovnoprávnosti ústrednou politickou témou porevolučného obdobia. Z tohto

¹ Blížšie pozri in: ([12], 804 – 818); ([13], 766 – 782).

dôvodu články *Krajana* a *Vlastenca*, resp. ich odpovede na vyššie zmienené vzťahy myšlienok vlastenectva a národnej emancipácie, do veľkej miery determinovali aj začiatočný rozvoj občianskej a národnej angažovanosti po slovensky hovoriaceho obyvateľstva.

Politické stanovisko Novej školy, ktoré sa otvorene hlásilo k myšlienke uhorského politického národa a v ňom k pluralite a rovnoprávnosti kultúrne definovaných národností, neskôr národov,² tak malo okrem politickej konkurencie zo strany predstaviteľov Starej školy a ich *Národných novín* aj politickú opozíciu zo strany provládne orientovaných (ale po slovensky publikujúcich) periodík. Politická opozícia *Krajana* a následne *Vlastenca* však mala špecifický charakter, založený na častej zhode deklarovaných myšlienkových východísk, ale súčasne aj na odlišnosti prakticky presadzovaných politických cieľov. Dôkazy nachádzame už na stránkach provládne redigovaného *Krajana*,³ ktorý ideu rovnoprávnosti teoreticky chápal a rozvíjal – obdobne ako väčšina predstaviteľov *predmetno-pragmatickej* línie slovenského politického myslenia⁴ – na základe prirodzenoprávnej koncepcie. Z nej vychádza aj liberálne reflektovaná myšlienka individuálnej rovnoprávnosti a slobody, ktorá má v provládných periodikách často obdobný význam a zdôvodnenie ako napríklad v prácach anglického mysliteľa J. Locka. Autor článku *Čo je to tá rovnoprávnosť, a ktorí je základ jej?* vyjadril ideu ľudskej rovnosti nasledovne, snažiac sa paralelne načrtnúť jej pochopenie vo vzťahu k slobode. V tejto súvislosti si pisateľ uvedomuje nevyhnutnosť vzájomného obmedzenia svojvôle pre zachovanie čo najväčšej miery osobnej slobody: „*Táto prírodná rovnosť, že všeci jednako na obraz boží stvorení, a k živeniu sa a k nasledovaní predznačeného nám povolajú na tomto svete potrebným prístrojom tela i ducha ozdobení sme... Táto pravím prírodná rovnosť je základ tak rečenej prírodnej rovnoprávnosti a slobodi. Vedľa tejto rovnoprávnosti každý človek k vyhľadávaniu živnosti svojej, a k nasledovaní prírodného povolajú svojho uprávnení je... Jako jeden človek k tomu uprávnení je, tak neomilne aj druhí to istuo právo má; z toho ale neomilne to nasleduje, že jedon svoje prírodnuo právo len na*

---

² Politickú podmienenosť používania diplomatickejšieho pojmu „národnosť“ oproti pojmu „národ“ podrobnejšie dokumentuje článok Panslavistickej agitácie. In: *SN*, roč. I, 1868, č. 22.

³ Ďalej len *KR*. Začiatok vydavateľskej činnosti tohto po slovensky písaného, ale ideovo provládne orientovaného periodika sa datuje do marca 1864. Vydávaný bol v Pešti a zodpovedným redaktorom bol Leopold Thull. Články citované z provládných novín, ako boli *Krajana* a *Vlastenec*, sú z väčšej časti nepodpísané alebo sú označené len skratkami, ktoré sa nám nepodarilo identifikovať. Z tohto dôvodu sú v texte uvádzané bez autora.

⁴ Termín reflektujeme vo význame, v akom ho vniesol do charakterizovania slovenského myslenia ovplyvneného romantizmom Oskár Čepan. V zásade tak v slovenskom romantizme podľa Čepana existovali dve hlavné myšlienkové tendencie, a to: „*predmetno-pragmatická a duchovno-mesianistická*...“, pričom prvá organizuje vzťah subjektu a objektu na základe uznania prvotnosti objektívneho sveta a druhá na základe „*subjektívneho princípu ideí – „ducha*“. Viac aj o diferenciacii *predmetno-pragmatickej* línie slovenského myslenia pozri v Čepanovej štúdii *Romantický duch a romantická predmetnosť* ([3], 138 – 144).

tolko užívať muože a smje, na kolko to istuo právo druhího sa ňeuráža; lebo keďbi jedon svoje právo na škodu a zništeňja práva druhích užívať smev, vtedi rovnoprávnosť bi zňišťená bola. Prave tehdi prírodná rovnoprávnosť spolu aj obmedzenosť, a tak rečeno istú váhu slobodi v sebe objahuje, ktorú všeci ľudja zachovať majú. „Čo nechcete, abí vám druhí činili, ňečinite aj vi im“ ([18], 10).⁵

Pôvod načrtnutej prirodzenoprávnej koncepcie neodňateľných práv, ktoré prináležia každému jednotlivcovi bez ohľadu na spoločenskú legalizáciu, môžeme nájsť v rámci zdrojov politického liberalizmu už v Lockovom *Druhom pojednaní o vláde* [10]. V ňom sa okrem iného píše, že jedinou možnosťou obmedzenia voluntaristickej slobody – v pôvode práv – rovných subjektov je vzájomný dohovor, založený na dobrovoľnosti a následne aj na záväznosti jeho prijatia pre zachovanie čo najväčšej miery individuálnej slobody pre každého člena spoločnosti, a to práve vychádzajú z akceptácie idey rovnoprávnosti.⁶

Vyslovená predstava rovnakých práv a slobôd za predpokladu vzájomnej dohody zúčastnených subjektov a na recipročnom základe obmedzenia svojvôle je často pertraktovanou tézou aj v článkoch predstaviteľov Novej školy. Reprezentanti provládnej publicistiky ako zástancovia liberálnej koncepcie transformácie spoločnosti na občiansku spoločnosť, ktorej cieľom je vytvorenie demokratickejšieho politického života v Uhorsku, sa tak obdobným spôsobom odvolávajú na význam zásady rovnosti v občianskych právach, ktoré dopĺňajú ideami slobody myslenia, prejavu, zhromažďovania, atď. Rozširovanie občianskych práv a smerovanie k dosiahnutiu ich spoločenskej inkluzívnosti sa tak stáva spoločnou témou ako reprezentantov Novej školy a ich *Slovenských novín*, tak aj prispievateľov *Krajana*.

Na stránkach *Krajana* sa pod ústredným heslom *Pokoj a svornosť všetkým v krajne Národom!* môžeme stretnúť s konštatovaním, že práve rozširovanie občianskych práv a slobôd je najlepším spôsobom, ako spropagovať záujem o myšlienku „obecného dobra“. Tú predstavitelia provládnej publicistiky reflektovali vždy v úzkej nadväznosti na uhorskú štátnosť.⁷ Myšlienka spoločného dobra je v príspevkoch

---

⁵ Je zaujímavé, že myšlienka rovnoprávnosti a slobody je sprostredkovaná cez to isté podobenstvo ako u Jána Palárika alebo u ďalších predstaviteľov *Slovenských novín* (ďalej *SN*) či *Pešťbudínskych vedomostí* (ďalej *PbV*).

⁶ „Abychom správně porozuměli politické moci a odvodili ji z jejího původu, musíme uvážit, v jakém stavu všichni lidé jsou od přirozenosti. Je to stav dokonalé svobody řídit svá jednání a nakládat se svým majetkem a se svými osobami, jak považují za vhodné, v mezích přirozeného zákona, aniž žádají povolení nebo závisí na libovůli kohokoli jiného. Je to také stav rovnosti, v němž všechna moc a pravomoc je vzájemná a nikdo nemá více než druhý“ ([10], 30). Následne však v stati o počiatku politických spoločností Locke pripomína: Práve preto, že sú ľudia od prirodzenosti „všichni svobodni, rovni a nezávislí, nikdo nemůže být vysazen mimo tento stav a podroben politické moci druhého bez svého souhlasu. Jediná cesta... je dohoda s jinými“ ([10], 85). Bližšie pozri ([10], 85 – 102).

⁷ „Rovnoprávnosť vůbec tú upravňenosť každího člověka obsahuje, vedľa ktorej ňie len svoje myšlienki, umisel, potrebi a žiadosti slobodne vijaviť (má právo – M. M.), lež spolu aj, takovie, vedľa svojej, najlepšej vládi a vuoli uskutečiť, živnosť svoju vihľadávať a pokladi zemskie na svoj osoh obratiť môže, nakoľko skrze to druhího volakoho v tej istej slobode neu-

Krajana interpretovaná väčšinou obdobným spôsobom ako v článkoch Jána Palárika v *Slovenských novinách*, t. j. v rovine zlepšovania (pochopenia a liberalizácie) politických vzťahov v rámci celej štruktúry štátu, od ktorej sa odvíja prosperita a potenciál zlepšovania pomerov v spoločnosti. Aj keď sa reprezentanti politickej línie *Krajana* explicitne neodvolávajú na konkrétny ideový zdroj svojich politických stanovísk, usudzujeme, že ide sčasti o obdobný okruh liberálne orientovaného politického myslenia ako v prípade prác J. Palárika a neskôr Novej školy. V prípade spomenutej provládnej tlače sa dajú politické východiská taktiež odvodiť najmä z liberálnych prác J. Locka, Ch. de Montesquieua⁸ a J. S. Milla. Nachádzame tu teda opäť priamy či sprostredkovaný vplyv anglosaskej politickej filozofie, ale s tým zásadným rozdielom (oproti prístupu reprezentantov *Slovenských novín*), že v náhľadoch *Krajana* a *Vlastenca* nachádzame väčší dosah prác G. W. F. Hegela a nemeckej klasickej filozofie. K vyššie uvedeným záverom nás vedie aj stať, ktorá v kontexte zdôrazňovania naliehavosti rozširovania participácie na veciach verejných pripomína, že „každí štát aňeb krajna jako jedno telo počítovat' sa musí, jednotliví obivaťeli ale jako údí a spolučiasťki jeho. Spojenosť táto jednotlivích údov státního tela taká je, že od dobrobitu celího státního spolku dobrobit' jednotlivích závisí“ ([36], 50).⁹ Dôraz na štát ako na morálny celok, v ktorom sa spredmetňuje prevaha všeobecnosti nad jednotlivým, je zrejmé.¹⁰

S otázkou spoločne zdieľaných práv a povinností na základe občianskej spoluúčasti na rozvoji spoločnosti sa spája aj problematika tolerancie a rovnoprávnosti v oblasti uplatňovania kultúrnych práv. Zaujímavý je fakt, že na začiatku vydávania *Krajana* zastávajú tieto ideovo provládne orientované noviny aj v tejto politicky citlivej problematike – ktorá sa spája s požiadavkami nemad'arských národností používať materinský jazyk vo vzdelávacom procese – obdobne liberálne stanovisko ako predstavitelia Novej a Starej školy. Rovnoprávnosť v používaní materinského jazyka ako nástroja zdokonaľovania ľudskej existencie, toleranciu a odmietnutie idey jazykovej asimilácie v tomto kontexte zdôrazňuje aj pisateľ state *Náhledi „Krajana“ o vecách národ'enských*, keď poznamenáva: „Zretedelno je, že reč len prostriedok k učinokovaňú povolaňia človeka, nie ale ciel jeho je; následovne každího jedního

---

ráža, a hamuje. Politická rovnoprávnosť ale a sloboda na štátno společenski život sa z'ahuje; a tá uprávňenosť je, vedla ktorej každí jedon spoloční úd štátu aňeb krajni, o túto, jako celistvo jedno telo dotikajúcich záležitostíách, svoju mienku a umisel slobodňe vijaviť, pre obecnuo dobrovo radov a učinom pracovať, a o dobrom spravovaňí jej tiež sa starať, áno aj takovito účastním biť právo má. Ved'la tohoto rovnoprávnosť politická v sebe obsahuje: slobodu reči, písma, a účastnosť v spravovaňí štátních záležitostov“ ([36], 50).

⁸ Čo sa týka prác Charlesa de Montesquieua, ide zrejme o jeho kľúčové dielo *Duch zákonov* [14].

⁹ Porovnaj so staťou Jána Palárika *Účel Austrije pod centralismom a dualismom*, kde podľa vzoru Ch. de Montesquieua dáva do súvisu charakter štátu, resp. konštitutívnej monarchie, a ich inštitucionálnu schopnosť zabezpečiť na základe participácie v štátnej jednote individuálny rozvoj jednotlivých častí, ktoré sú nimi determinované.

¹⁰ Bližšie pozri §257 a §258 Hegelových *Základov filozofie práva* ([7], 274).

človeka svestlivosť a potrebu, na koľko a jakým spôsobom on dar ten boží potrebuje a na svoj časť a veční ošoh obrátiť chce. Na koľko ale prirodnuo slobodnuo právo má jedon, dar reči vedľa svojho zadobreuznatia, vedľa svojej náchilnosti srdca, a vedľa svojej žiadosti aňeb potrebi, na svoj ošoh obrátiť... na koľko to istuo právo v tej istej miere aj druhímu prislúchať musí. Z toho ňeomilňe nasleduje, že ňikdo uprávňení ňeňi druhího k usvojeňí-si volakterej reči, a k zdokonáleňí-sa v ňej nútíť, aňeb ale druhího v potrebuváňí dakterej reči závádiť.“¹¹

Aj v otázke rešpektovania kultúrnej a jazykovej plurality uhorskej spoločnosti sa náhľady *Krajana* najmä v úvodných čísloch v mnohom zhodujú s prístupom *Slovenských novín*, ktoré obdobne zastávali stanovisko obhajujúce kultúrne práva ako prostriedok pozdvihnutia občianskeho a hospodárskeho vedomia ľudu – nielen ako cieľa národotvorného procesu, čoho dôkazom z ich strany je akceptácia maďarčiny ako diplomatickej úradnej reči. Aj z kontextu citovaného článku je viditeľná snaha o artikuláciu zásady národnej tolerance, ktorá bola náležitou súčasťou politickej vízie presadzovania všeobecnej občianskej participácie na rozvoji krajiny.

Úsilie o spropagovanie myšlienky kultúrnej a národnej koexistencie pri zachovaní spoločného cieľa, t. j. rozvoja vlasti, nás privádza aj k rozdielom medzi naznačenými politickými prístupmi, ktoré zastrešovali jednotlivé novinové redakcie. Najvýraznejší rozdiel bol vidieť na vzťahu vlastenectva a národovectva, resp. celku a časti. Provládný *Krajan* reprezentoval stanovisko, ktoré zdôvodňovalo primárnosť idey vlastenectva, úzko spájanej s obecným prospechom, pred kultúrne individualizujúcim národovectvom. Autor článku *Náhledi ‚Krajana‘ o vecách národenských* vyjadril v spojitosti s národnou znášanlivosťou spomenutý vzťah nasledovne: „*Milujeme a chovajme si národnosť našu, pri tom ale ňezapovrhujeme národnosť druhých, lebo zapovrhavosť druhých, zapovrhnutím ze stránki tíchto odplatená býva... Mi všeci spoluobivaťeli jednej tej istej Uherskej krajni sme. Sme ale tu rozličnie národi. Jako spoluobivaťeli tej istej krajni, zaviazaní sme, celího krajanského společenstva dobro uviľadávať. Jako národencov nás zase vľelesňenosť istího národa viaže. Čo je predňejšuo, či dobro krajni, alebo dobro jednotlivích národov?... V Uherskej našej krajňe ale prave vec tak sa má, že mi ňie jedon lebo druhí národ sám pre seba oddeleňe, lež len všetci spoločne dobro naše uviľadávať môžeme a mosíme“ ([29], 74 – 75). Dobro krajiny je pre provládnú publicistiku synonymom štátnej integrity, ktorej*

¹¹ In: KR, roč. I, 1864, č. 9. Obdobne píše aj autor článku *Prečo je potrebuo Uhrom zo Slováci a Slovákom s Uhri v priateľstvi žiť?*, keď zdôrazňuje: „*Mi Slováci s Uhri ňie len že sme ako spoluobčani a bližni, susedia, lež opravdive ako spoludomáci a rodina, lebo v jednej vlasti bývame, a krv naša tak premiešaná je, že skutočne jako... bi sme spolu... v jednom rodinstve žili... Jako z jednej strani to za dobre uznať ňemôžeme, keď ňiekerí Uhri žiadon druhí národ okrem seba uznávať ňechcejú a to sa domňievajú, že len oni su povolani v krajňe žiť a pamúvať, druhie ale národi im slúžiť a sa podkladať; tak z druhej strani za velmo opovážlivú vec počítujeme, keď ňiekerí Slováci tak sa preukazuju, ako kebi na ňikoho pomoc ňeboli utísknutí. Dolnozomci potrebujú od nás jedno druhuo, ale mi potrebujeme mať od ňich živnie článki. Preto ako Uhria zo Slováci, tak aj Slováci s Uhri v priateľstvi žiť maju. To je fejich ňie len spolukrajanskuo povolaňia, lež pod jedním aj ňevihmutedelná potreba“ ([37], 202).*

priorita je oproti parciálnosti národných práv v ich politickom koncepte nespochybniteľná.

Naproti tomu pre slovenskú politickú elitu boli uhorské vlastenectvo a miera jeho intenzity závislé od schopnosti a ochoty vtedajších maďarských alebo nemeckých elit v monarchii zabezpečiť kolektívne práva národov v praxi. Zjednodušene povedané, stotožnenie sa s ideou vlastenectva bolo z ich strany podmienené vzťahom štátu k verejne deklarovaným národným požiadavkám partikulárneho rozvoja.¹² V bode väzby vlastenectva a národovectva sa tak stanoviská *Krajana* a *Slovenských novín* rozchádzajú, a to napriek diplomatickej politickej stratégii Novej školy, ktorá národnú emancipáciu ohraničovala myšlienkou politicky jednotného uhorského národa. Vlastenectvo aj napriek tejto proklamácii nemalo v ich programe tak jednoznačnú prioritu pred národnosťou, ako by si to boli želali vládni predstavitelia, keďže ich vzájomný vzťah bol chápaný podmienene a skôr v zmysle kollárovskej paradigmy. V tej sa stali zdrojmi národovectva rozum a vzdelanie, ktoré boli reflektované v porovnaní s inštinktívne podvedomým vlastenectvom ako ľudsky obohacujúcejšie.¹³ Takto formulované politické stanovisko však spôsobilo, že myšlienka kultúrnej individuálnosti sa v ich občiansko-národnom programe interpretovala ako podstatná súčasť vlastenectva, čo v ich stratégii znamenalo zdôraznenie vzájomnej previazanosti oboch zásad, ktoré sa mali harmonicky dopĺňať, ak išlo o spoločné občianske dobro. Pre slovenskú politickú elitu, organizujúcu sa okolo redakcie *Slovenských novín*, je preto typické odmietnutie jednorozmerného patriotizmu, sústreďujúceho sa len na prospech štátu, ktorého bytie bolo podľa Hegelovej filozofie dejín interpretované ako existenčné spoločenské zavŕšenie dejín.

Naopak provládna publicistika sa snažila vykresliť propagovanie myšlienky rozvoja národnosti ako chybný, parciálny a totalizujúci prvok, ktorý podľa nich paralelne zabraňoval šíreniu idey vzájomnej politickej spolupráce a kultúrnej toleran-

---

¹² V tomto bode nachádzame jeden z mála možných ideových prienikov medzi Novou školou a dielom G. W. F. Hegela, ktorý vo svojej práci *Základy a filozofie práva* okrem iného v podobnom zmysle píše: „*Politické smýšlení, patriotismus vůbec, jakožto v pravdě spočívající jistota (pouze subjektivní jistota nepochází z pravdy a je pouze míněním) a chtění, jež se stalo zvykem, je toliko výsledkem institucí existujících ve státě, v němž je rozumnost jak skutečně daná, tak získává prostřednictvím jednání přiměřeného těmto institucím své uplatnění. Toto smýšlení je vůbec důvěra.... vědomí, že můj substanciální a zvláštní zájem je zachován a obsažen v zájmu a účelu druhého (zde státu) jakožto ve vztahu ke mně jako jednotlivci*“ (viac pozri in: ([7], 287).

¹³ Aj keď Kollárov náhľad na vlastenectvo sa vyvíjal od požiadaviek na politickú vlasť (*Vlastenec*) cez ideu skutočného vlastenectva možného len v srdci (*Slávy dcera*) až po myšlienku uprednostnenia národovectva pred vlastenectvom (*O Slovanskej vzájomnosti*), my by sme pripomenuli tú pasáž z jeho práce *O Slovanskej vzájomnosti*, kde sa píše: „*Vlasť můžeme opatř' lahko nájsť, i keď sme ju stratili: ale národ a reč nikdy a nikdy vlasť sama o sebe je mŕtva zem, cudzorodý predmet, nie človek: národ je naša krv, život, duch, osobná vlastnosť. Lásky k vlasti je čosi inštinktívneho, slepý prirodzený pud. Lásky k národu a národnosti je viac výbor rozumu a vzdelania*“ ([8], 50).

cie, prospešnej pri dosahovaní a projektovaní spoločného dobra.¹⁴ Pri percepcii vlastenectva ako univerzálnejšej idey a vyššej hodnoty, ktorá komplexnejšie odráža význam prevahy celku nad časťou, sa môžeme v provládnej tlači stretnúť aj s takýmto odôvodnením: „*Mi všetci, ktorí na pozemí koruni Svätého Štefana bidlíme, len údovia jedného krajanského tela sme, následovne blahobyť náš spoloční má byť nám ten najprednejší a najhlavnejší cieľ, o ktorého dosiahnutia všetci najtúžnejšie sa starať, áno, keď bi potreba bola, aj s obetuváňím zájmov národných, pracovať jsme povini.*“ Avšak zároveň autor článku v závere zmiernuje supremát vlastenectva, keď píše: „*Medzitím to nežiada sa, abi sme mi pre vlastenstvo národnosť našu zapreli, môžeme mi dobrí vlastenci, a pri tom aj bedliví národenci byť pod istím spôsobom, visokomyselnosť ale mosíme na stranu odložiť*“ ([30], 83).¹⁵

Pri takomto prístupe má celok potom nárok získať legitimitu a ako nadriadená entita v porovnaní s ostatnými segmentmi spoločnosti aj širšie práva a slobody pri zohľadňovaní svojich záujmov. A keďže najväčší vplyv a možnosť zasahovať do riadenia politického života mala stále maďarská a nemecká aristokracia, bolo z ich strany prirodzené, že svoje záujmy – aj napriek menšinovému postaveniu vo vzťahu k ostatným skupinám obyvateľstva – stotožňovala s prospechom a potrebami celku. Tým posunuli myšlienku rovnoprávnosti do teoretickej roviny a reálne presadzovali politickú zásadu exkluzívnosti politických a občianskych práv. V skutočnosti to znamenalo, že kvantitatívna účasť sociálne vyššie postavených skupín obyvateľstva a miera jej intenzity boli stále základnými kritériami, ktoré primárne determinovali formulovanie spoločného dobra a v jeho hraniciach aj realizovanie národno-emanipačných procesov jednotlivých národov v Uhorsku. Preto sa napriek deklarovanej snahe presadzovať ideu rovnoprávnosti aj v kultúrnych a školských právach všetkých národných spoločenstiev na krajinskej úrovni presadzovali záujmy toho národa, ktorý mal najširšie centrálné zastúpenie v mocenskej štruktúre štátu. Inak to nebolo ani na municipálnej úrovni, kde sa napriek priznaným národnostným právam v osvetovej a kultúrnej oblasti zabraňovalo ich realizácii. To bolo v priamom rozpore aj s propagovanými náhľadmi *Krajana* ako provládneho média písaného pre slovenskú verejnosť, ktorý v rámci svojej politickej stratégie artikuloval požiadavku primeraného zastúpenia všetkých národností v krajinskej správe, populárnu aj u nemaďarských národov. Dokazuje to aj nasledovná pasáž: „*Uprávnenosť uherskej reči jakžto krajanskej nesťahujeme na stoličnie, meskie aňeb občianske úradi a vrchnosti, lež jediňe na*

---

¹⁴ „*„Omodlávaňja jednej istej národnosti zapovrhvaňia druhich národov v sebe skríva... Následovne ono ničí spätoční tú náklonnosť a dobroprajnosť, ktorá prave spoluobcuváňiu a spoluúčinkováňiu spoločního telesního a duševního... dobriho, ľudského spolku základom je“* ([29], 74).

¹⁵ Primát štátnej entity nad časťami, ktorý je formulovaný na základe dynamickejšieho rozvoja krajinského blahobytu, je v obdobnom kontexte následne rozvádzaný aj v pokračujúcej stati toho istého autora: „*Jako sme už viššie vislovili, pred blahobitom krajni všetke osobitnie zájemnosti jednotlivých národov na stranu odloženie byť mosia, a tehdi jednotlivie národi pre seba a pre svoju národnosť len to požadovať smeju, čo všeobecnímu krajanskému blahobitu škodnuo nežň*“ ([31], 90).

krajanskú Diету (Uhorský zákonodarný snem – M. M.) a hlavnú krajanskú vrchnosť, pri ktorej poslednejšej ale spolu zastúpenia v slušnej miere všetkých národností za neomilne potrebnuo uznávame“ ([32], 107).

Na druhej strane nachádzame medzi redakciami *Krajana* a *Slovenských novín* porovnateľné prístupy k otázke vyčlenenia regiónov v Uhorsku podľa národnostného princípu (t. j. aj k problematike Slovenského okolia), keď obidve zhodne nepokladajú takéto teritoriálne riešenie národnostnej problematiky a kolektívnych práv za zmysluplné a kompatibilné s propagovanou ideou občianstva a kultúrnej plurality.¹⁶

Vlastenec ako kontinuálny reprezentant vládnej koncepcie patriotizmu. Na politický program *Krajana* nadviazala redakcia *Vlastenca*, ktorá sa v začiatkoch publikačnej činnosti spolu s redakciou *Slovenských novín* snažila propagovať myšlienku národnej rôznorodosti ako prínosný faktor spoločenského života pri rozvíjaní a zachovávaní štátnej integrity Uhorska. V článku *Úloha Slovákov na teraz I.*, ktorý vyšiel v tzv. *próbnom čísle*, sa môžeme v tejto veci dočítať: „*Niet rozumnej príčiny k tomu, aby v tej samej vlasti s tou samou minulosťou a budúcnosťou žijúci občania nedorozumeli alebo práve prenasledovali sa len preto, lebo hovoria rúzne jazyky, lebo sú synovia rozličných národností... Vlasť naša po smutnej minulosti len vtedy môže hľadiť v ústrety krajšej budúcnosti, jestli sa jej občania rúzneho jazyka, náboženstva a národnosti dorozumejú, a vzájomne budú sa podporovať... aby pozdvihli sme našu vlasť... Mnohí sú toho náhľadu, že je pre našu vlasť veľkým nebezpečenstvom to, že obydlená je mnohými čo do jazyka rozdielnymi národami. Dľa nášho náhľadu toto neni žiadnym nešťastím, ba asnaď – výhodou... Rozličné rody doplňujú sa, predpokladajúc, že súce sú do života... V najnovších časiech sotva známe v Europe blaženejšieho národa, jako je národ švajčiarsky, navzdor tomu, že složený je zo troch rozdielnych národností. Ako je to možné? Jedine tak, že rúznorečie tieto národnosti v stave sú pochopiť svoje najsvätejšie záujmy a pre to, čo je len užitočné, nevystavujú nebezpečenstvu to, čo je potrebné“ [24].¹⁷ V takejto argumentácii sa teda*

---

¹⁶ V súvislosti napr. s požiadavkou Starej školy na inštitucionalizáciu Okolia ako významného cieľa národotvorného procesu Slovákov redakcia *Krajana* zastáva stanovisko, že vyčlenenie správneho územia nie je primerané východisko rozvoja občianskeho a národného povedomia pre nebezpečenstvo segregácie obyvateľstva na národnom princípe. „*Rozvážme si vec túto skutočive. Keďbi istuo okolia slovenskio bolo, zaiste Uher bi tam ňemal miesta, ale zase v uherskom okolí aj Slovák bi bol ztraťeni človek... Mi aspoň tej presvedčenosti sme, že odtrhnúta takuo len k nášmu nešťastú bi slúžilo... Mi aspoň tie ponosi a žalmi o uláčováňi slovenskioho národa ze stránki Uhrov za gruntovnie ňeuznávame; lebo že do veľiku slovenská reč zaňedbaná bola, tomu ňie Uhri, lež sami Slováci su príčina, preto, že o svoju národnosť ňestáli; teraz, ňikdo ňebráňi, o vívin jej pracovať, len že pri tom blahobit celej krajni v slušnom ohľede zadržat' sa most'“ ([30], 83).*

¹⁷ Ak porovnáme vyššie načrtnutý náhľad redakcie *Vlastenca* na spoločenský prínos kultúrnej rôznorodosti s prístupom *Slovenských novín*, zistíme, že je identický. Ideu národného pluralizmu takisto reflektuje ako pozitívny moment formovania občianskeho povedomia a štátnej príslušnosti, obdobne ju dokumentuje príkladmi Švajčiarska a Spojených štátov. Takúto formu politického pragmatizmu oproti idealizmu zdôrazňuje pisateľ aj pri rozoznávaní

prístup zdôrazňujúci záujem celku rovnako legitimizuje nevyhnutnosťou zohľadňovania primárneho úžitku vlastní oproti parciálnym záujmom národov.

Ako sme už bližšie špecifikovali, v programe Novej školy išlo skôr o zdôraznenie skutočnosti, že prospech celku možno dosiahnuť len za predpokladu, že väčšine obyvateľstva, nielen minimálnemu politicky uznávanému segmentu spoločnosti, bude umožnené sledovať svoje individuálne záujmy rozvoja, ktoré sa v konečnom dôsledku prejavia na prospech všetkých.¹⁸ Zdroj tejto utilitaristickej pozície, vyvažujúcej vzťah celku a individua, nachádzame opäť v prácach J. S. Milla, ktorého politické úvahy boli v tom čase v uhorských politických kruhoch všeobecne známe.

Vládou preferovanú ideu vlastní ako najvyššiu integrujúcu hodnotu, ktorej majú byť podriadené všetky čiastkové záujmy, pomenúva v naznačených súvislostiach aj článok Vlastenca *Naša politická viera*, kde však tiež nachádzame ideový prienik s osvetovým, *evolučným* občianskym prístupom Novej školy, keď jeho autor poznamenáva: „*My Slováci, jako takí, i čo do národnosti i čo do literatúry, len tak môžeme hľadiet' v ústrety dajakej budúcnosti, jestli pod ochranným štítom svätoštesfanskej koruny, v bratskom pomere s našim čo do sociálnej vzdelanosti a politickej vyvinutosti starším bratom maďarom ruka v ruke budeme kráčať' cez všetky strasti a slasti krajinského nášho života... Jemu i nám stoja k službám spoločné prostriedky, tymito spoločnými prostriedkami musíme hľadiet' dosiahnuť' spoločný cieľ. Nikto nebude žiadať' od nás, aby sriekli sme sa našej národnosti, nikdo nežiada a ani žiadať' nemôže aby sme sa všemožne nevzdelávali, prostriedky k tomuto vedúce spoločné sú nám s inými... Sme teda úplne rovnoprávni bratia v krajine. A práve táto rovnoprávnosť' podáva aj našej vlastní do ruky právo, požadovať' od nás, aby so synovskou láskou vinuli s sme sa k nej... Heslom našim nech je, pritom že sme slováci byť' aj vernými uhorskými vlastenci!*“ [27]. V spojitosti s propagovaním idey vlastenectva, založeného na kultúrnej tolerancii, národnom pluralizme a odmietaní národnej hegemonie, môžeme vo *Vlastencovi* nájsť' aj množstvo ďalších článkov.¹⁹ Otázky občianskych

---

dôležitosti užitočného od potrebného v pokračovaní citovaného článku. Pripomína dôležitosť' kontinuálneho historického a spoločenského vývoja, ktorý jediný legitimizuje oprávnenosť' a potenciálnu nevyhnutnosť' ďalších legislatívnych zmien v oblasti národnostných práv. To sa zhoduje aj s gradualistickým prístupom reprezentantov Novej školy, a to v otázke zavádzania práv používať' materinský jazyk vo vzdelávacom procese. Rozdiel však nachádzame najmä v tom, že slovenská politická elita jednotne upozorňovala na diferenciu medzi zákonným znením a uplatňovaním národnostného zákona v praxi.

¹⁸ Pripomínáme, že politické práva boli šťastí priznávané na základe splnenia viacerých zákonných opatrení, napríklad výška majetkového cenzu, zaplatenie určitej výšky daní ročne do štátnej pokladnice atď., čím sa reálne okruh participujúcich ľudí disponujúcich aktívnym či pasívnym právom voliť' radikálne znížil. Zavádzanie exkluzivity politických práv vyvrcholilo obmedzením volebného práva v rokoch 1870 – 1874, čo spôsobilo, že reálne malo plný politický a občiansky status len 5,9% všetkých obyvateľov Uhorska. Viac o neliberálnych opatreniach vládujúcej maďarskej elity v 70-tych rokoch 19. storočia pozri v práci Paula Lendvaia *Tisíc let Maďarského národa* ([9], 228 – 263).

¹⁹ Pozri napríklad článok *Dakolko slov o národnosti*, kde sa okrem iného píše: „*Národnosť' je jednkosť' jazyka, mravov, obyčajov slovom všeckého toho, čo kto po otcoch a pred-*

práv a slobôd sú aj na stránkach *Vlastenca* pertraktované ako dôležité pre ďalší vývoj krajiny, preto prikladajú uverejnené články zároveň veľkú dôležitosť vzdelávaniu ľudu, ktoré zohráva kľúčovú úlohu pri ich zrealizácii v bežnom spoločenskom živote.

Takto poňatý liberalizmus, ktorý sa snažila propagovať redakcia *Vlastenca*, sa odvolával aj na pokrokové myšlienky Józsefa Eötvösa. Jeho skrátenú verziu „*vynikajúcej reči*“ v Uhorskom parlamente, týkajúcej sa vzťahu vlasti a národnosti, priniesla v príspevku *Krajinský snem*. Tento mysliteľ v nej reaguje na výhrady poslanca Irányiho, ktorý multinárodný charakter Uhorska, konkrétne „*nemaďarské národnosti*“ a ich emancipačné úsilie, považoval za najväčšie nebezpečenstvo pre vlasť. „*Ja z mojej strany nebojím sa ani tohoto nebezpečenstva, nebojím sa ho ale preto, lebo pohliadnuc do minulosti uspokojenosť vidím v doterajšom chovaní sa týchto národností, a pretože cítim v sebe a presvedčený som o odhodlanosti každého úda tejto snemovne, že každému občanovi našej vlasti udelená bude všetka tá sloboda, ktorá potrebná je k tomu, aby cítil sa byť pevne pútaným k tejto vlasti*“ [24].²⁰

Idea slobody sa na stránkach *Vlastenca* obdobne ako v programe Novej školy úzko viaže na nevyhnutne potrebnú všeobecnú zmenu uvedomenia si zmyslu individuálnych politických práv a potreby presadzovať ich občiansku univerzálnosť. Táto

---

koch svojich zdedil... Z týchto slov už vidno, že národnosť nesmie byť príčinou aby sme jedného prenasledovali jedine pre tú príčinu, že je on Slovákom, lebo Maďarom... Že jedna národnosť je celkom dobrá a druhá celkom zlá, to je nepravda. U každej národnosti sú dobrí i zlí ľudia, sú učení i hlupáci, bohatí i chudobní... Mimo to všetci ľudia bez ohľadu na svoju národnosť majú slobodnú vôľu zlé robiť alebo dobré... Z tohoto všeckého vidno, že národnosť nesmie byť nikdy príčinou, aby sme niekoho prenasledovali jedine pre tú príčinu, že je on členom tejto lebo tanej národnosti“ ([22], 75). V podobnej súvislosti sa spomína Uhorsko ako vlasť rôznych, kultúrne definovaných národov, ku ktorej prospechu by sa mal uberať aj ich spoločný vývoj, a to v článku [16].

²⁰ Eötvös ako príkladný reprezentant, a teda často aj solitérny predstaviteľ maďarského liberálneho myslenia druhej polovice 19. storočia, aj ako minister školstva sa v roku 1848 a v rokoch 1867 – 1871 snažil obhajovať tézu rozširovania občianskych práv, v presadení ktorých videl jediný možný prostriedok zlepšenia vzťahu nemaďarských národných spoločenstiev k Uhorsku ako svojej vlasti. Eötvös bol reprezentantom politického myslenia, ktoré sa najvhodnejšie dá definovať slovami Petra Rákosa ako „*národný liberalizmus*“. Bližšie pozri ([15], 95 – 108). Tento Rákosov text dokazuje, že Eötvös ako zásadový liberál staval ideu občianstva nad národnosť, čím otázku vzťahu národnej a individuálnej slobody a rovnosti vyriešil tak, že sa stali vzájomne kompatibilné, a nie navzájom sa vylučujúce. Eötvös navrhoval rozširovať povedomie slobody a národnej rovnoprávnosti prostredníctvom vytvárania podmienok pre vzdelávanie celého obyvateľstva, za ktoré podľa neho niesla politickú zodpovednosť vtedajšia politická elita, teda najmä aristokracia, vyššie zemianske vrstvy, inteligencia a zároveň aj sami príslušníci jednotlivých národov. „*Budúcnosť národa závisí hlavne od samého národa, závisí od tej horlivosti a určitosti, s ktorou postupuje po ceste občianskej slobody a vzdelávania-sa; a tak o budúcnosti národa starajú sa dľa môjho presvedčenia najlepšie tí, ktorí napomáhajú ho v tomto*“ [24]. Ideovú spriaznenosť na začiatku verejného pôsobenia Novej školy a J. Eötvösa dokazuje aj článok *Pán Eötvös o nás* [35]. Neskoršie politické výhrady zo strany reprezentantov *Slovenských novín* k politickej stratégii J. Eötvösa zas môžeme nájsť napríklad v článku J. Bobulu *Pán minister Eötvös a slováci* [2].

konverzia z feudálneho na občianske myslenie sa však nedala vo všeobecnosti dosiahnuť inak ako zmenami vo vzdelávacom systéme krajiny, čo si uvedomovali všetky politické strany. Preto nachádzame aj vo *Vlastencovi* množstvo článkov, ktoré dokumentujú túto súvislosť a upozorňujú na spoločenskú dôležitosť nielen škôl, ale aj občianskych a osvetových spolkov. Zvyšovanie vzdelanostnej úrovne obyvateľstva tak malo sekundárne zabezpečovať aj osvojovanie si občianskej iniciatívy, ktorá bola vnímaná ako predpoklad zastavenia úpadku sociálneho statusu väčšiny obyvateľov. Túto previazanosť kultúrnej, osvetovej a sociálnej problematiky si všimla aj redakcia *Vlastenca*. „S duševným úpadkom slovenského nášho ľudu pári sa aj nedostatok hmotný, bieda a chudoba, je vec úplne prirodzená. Ľud nevedomý nevidí očima duševnej osvety cestu, ktorá viedla by ho k hmotnému blahobytu, on nezná vystaviť si a prakticky previesť pravidlo, že sporivosť je prameňom majetnosti... Žijeme dobu spolkovitosti, v každej vrstve človečenstva utvárajú sa k snadnejšiemu dosiahnutiu vytknutého cieľu spolky, jednoty... Spojiť sa teda nádobno, aby dosiahli sme to, k čomu slabé sú sily jednotlivca“ ([19], 50 – 51).²¹ V tomto momente nachádza a artikuluje opodstatnenosť svojej publikačnej činnosti aj *Vlastenec*, keď obdobne ako *Slovenské noviny* akcentuje svoju úlohu sprostredkovateľa pri ľudovom vzdelávaní a oboznamovaní sa s významom politiky. Súčasne však akulturačnú úlohu kladie aj do kompetencie národnej inteligencie, zemanstva a šľachty.²² Tu sa v teórii nachádza ďalšie spojiť medzi politickými prístupmi oboch redakcií, pričom to dokladajú aj články uverejnené vo *Vlastencovi*, napríklad *Zemänstvo a ľud* [25] alebo *Školské stolice*, nábádajúce k aktívnejšej účasti vrstiev s plnými politickými právami na procese transformácie ľudového povedomia na občianske. V poslednom uvedenom príspevku autor pod skratkou A-Z upozorňuje na článok uverejnený v *Pesti Naplôve*. Z jeho obsahu sa zameriava na problematiku dôležitosti samosprávy a v nej na poslanie zemanstva a aristokracie pri realizovaní zákonných opatrení napríklad v školskej oblasti, kde prijatá *slobodomyselná* zákonná úprava čiastočne zodpovedala požiadavkám a záujmom nemaďarských národných spoločenstiev (t. j. priznávala

²¹ S obdobným zámerom je písaný aj článok *Čo sú to tie ‚vzájomné pomocnice‘ – a či sú nám treba?* ([20]; [21]). Do pozornosti opäť dávame nadväznosť zmienených článkov na predstavy *Slovenských novín* o prínose spolkov, vzájomných pomocníc či poisťovní. Viac pozri in: ([13], 766 – 782).

²² „Niektorí nazdávajú sa, že politika je čosi takého, čo nenáleží sedliakovi, mešťanovi alebo remeselníkovi, ale jedine bohatým pánom... Blúdy tieto sú najhlavnejšou prekážkou osvety a zrelosti nášho ľudu... Jediný prostriedok proti stať sa mohúcim pohromám (autor má na mysli deštruktívne nebezpečenstvo sociálne motivovanej revolúcie – M. M.) vidíme v tom jestli naši patriotickí mužovia zavčasu vysvetlia ľudu jeho povinnosti i jeho práva – t. j. jestli začnú náš ľud úprimne priučať politike. Čo je tedy politika? Politika je múdrosť občanská čili krajinská, alebo inými slovami: múdrosť v obci, v národnom hospodárstve, v remeslách i kupectve. Z toho každý vidí že z politiky sa nevyučuje, ona sa každého týka, či je on pánom, sedliakom, mešťanom, remeselníkom... Politika tedy je potrebná i užitočná pre naše sedliactvo i pre naše remeselníctvo, bo politika to jest, občanská múdrosť a rozumnosť není šelmovstvom ani není na svete jedine pre velikých pánov, ale v ústavnej krajine uhorskej pre každého človeka“ [17].

právo na vzdelanie aj v materinskom jazyku, pričom vyučovacia reč sa mala určovať podľa väčšinového kritéria).²³ „*Národno-školský zákon kladie váhu na zásadu samosprávy, oblažiť chce ľud, – nie proti jeho vôli... ale povedome, – kroz seba samého. Vec to dospelého národa hodná.*“ Dodatočne pisateľ prebraného článku upozorňuje na skutočnosť, že „*mrtvou literou je celý slobodomyselný zákon, mrtvou ideou je jeho základná zásada... jestli niet človeka, kto vliat by doň života, kto previedol by to v praksi... Samospráva má jedno veľiké tajemstvo, bez ktorého nie tak snadno stane sa skutočnosťou. To čo Francúzi vyslovujú príslovím. Noblesse oblige. Ináč: ex nobili officio!... Áno najistejším protijedom hroziacej sociálnej krízy nenie nič iného, než obetovanosť majetnejších, jejích ustavičná horlivá súčasť na obecných záležitostiach, a hotovosť, prijať a zastávať aj také úrady, ktoré niesu spojené so žiadnym alebo len s malým platom... Takto činí a takto činiť má každý národ, ktorý hodný chce byť slobody... Nepôsobme nepriateľom slobody tú škodoradosť, že my Uhria vynášame síce slobodomyselné zákony, no – neuvádzame ich do života*“ ([1], 97 – 98).²⁴ Preto existovala zaujímavá zhoda medzi prístupom Novej školy a provládnych novín aj vo vzťahu k školskému zákonu z roku 1868, a to v takom ohľade, že bude nevyhnutné reálne využiť všetky jeho články v praktickom živote a až následne ho

²³ Autorom tohto – na postfeudálnu dobu revolučného – školského zákona, ktorý priznával právo používať materinský jazyk vo vzdelávacom procese aj formujúcim sa nemaďarským národom, bol spomínaný József Eötvös, ktorého myšlienkové zásady a návrhy sa stali základom neskoršieho zákona o národnostiach č. 44/1868. Tieto dve normy implicitne vyjadrovali Eötvösov postoj, podľa ktorého pomery a stabilita monarchie sa nedajú budovať bez zohľadnenia záujmov slovanského obyvateľstva. Viac pozri in: ([15], 104 – 105).

²⁴ Pripomíname však, že v článkoch *Krajana* a *Vlastenca* je termín „Uhor“ reflektovaný vo významovom kontexte maďarstva, čo je v kontradikcii k prístupu *Slovenských novín*, ktoré prívlastok „uhorský“ používali len na označenie politickej príslušnosti k štátnemu útvaru, resp. na označenie politického národa. Nevyjasnenie a zahmlievanie významu používaného pojmu „uhorský“ v politickom a kultúrnom kontexte rozlišovania národnej identity môžeme dokumentovať vo viacerých článkoch provládnej, po slovensky písanej tlače. Spomenieme napr. stať *Krajinský snem*, kde je redakciou *Vlastenca* sprostredkovaná reč F. Deáka proti návrhom modifikovať národnostný zákon z roku 1868. Tá dokazuje práve spomínané nerozlišovanie medzi politickým a kultúrnym rozmerom uhorskej (v tomto prípade maďarskej) národnej identity z pohľadu maďarských vládnucich elít (pre slovenskú elitu bolo toto rozlíšenie dôležité), aj keď sa rozlišovalo medzi pojmom „národ“ a pojmom „národnosť“. „*Avšak má ešte koľkú toľkú poznámku na podanú a viac pp. zástupci* (V. P. Tóth, J. Uhlárik, L. Buttyán a ďalší – M. M.) *podpísanú modifikáciu: nemôže odobriť a prijať ten výraz, kde užívajú slovo 'národy' a nie 'národnosti'. (Pochvala.) My ct. snemovňa, jestli toto slovo aj na pád modifikácie prijali by sme, na ten pád my zástupcovia Uhorska zároveň uznali by sme aj to, že vo vlasti nie jedon ale viac politických národov eksistuje, (pochvala) čo nedá sa dosiahnuť nikdy. (Živá pochvala)*“ ([25], 4). Na druhej strane aj vo *Vlastencovi* môžeme nájsť články, kde sa hovorí o národoch. Bližšie pozri napr. [43]. Situácia je o to komplikovanejšia, že maďarčina nerozlišuje medzi výrazmi „uhorský“ a „maďarský“, pričom práve v tomto bode vznikali pnutia a nedorozumenia, keďže len nepatrná menšina maďarskej elity (medzi inými napr. J. Eötvös) bola ochotná reflektovať uhorský národ ako politickú entitu, ktorá integruje občianske práva pridelené všetkým národnostiam – aj maďarskej. Pozri ([15], 106).

kontinuálne doplniť na základe skúsenosti, ak by jeho dovtedajšie znenie neumožňovalo realizovať všetky zásadné národnostné požiadavky na vzdelávanie v rodnom jazyku [39].

Uskutočnenie právnych možností rozvoja národnej individuálnosti spolu s občianskymi právami však paralelne kladlo veľký dôraz na širšiu občiansku iniciatívu v zmysle politickej aktivity najmä medzi ľudom. Idea slobody sa tak stala pertraktovanou hodnotou, ale právu, ktoré ju malo zabezpečovať, väčšina obyvateľstva nerozumela, a tak ho ani nerozvíjala v bežnom živote. Práve tu, v rámci municipálnej správy, mala (podľa redakcie *Vlastenca*) význam inteligencia a šľachta, ktorá mohla efektívnejšie sprostredkovať skutočný význam politiky v spoločnosti s víziou demokratického uplatňovania občianskych práv a slobôd. „*Požiadavky na zastupiteľstve ľudu založenej konštitúcie našej vlasti zvláštnu váhu kladú medzi inými na obecný systém, ktorý keď z jednej strany zabezpečuje prevedenie nariadení vlády aj v poslednom stupni, – spolu reguluje, áno povzbudzuje onen vplyv, ktorý samo obyvateľstvo obcí musí si vydobýť k napomôženiu vlastného svojho blaha. Najvznešenejšia úloha a opravdivá cena obecného systému záleží v tom, aby nelen to, čo vláda, zákon a vrchnosť prikazuje... zabezpečil; lež spolu aby aj zákonom nezakázané prostriedky do pohybu priviedol tým cieľom, aby náhľadu a osobnej pilnosti občanov ponehaný materiálny a duševný dobrobyt, pod zprávu a vodcovstvom rozumnejších a lepších spojenými silami vyvíjaval sa vždy na dokonalejší stupeň. Cieľuprimeraným obecným systémom občanom poskytnutý slušný sbor účinkovania je vo veku našom prvým odborom vznešenejších zásad vladárenia; je najkrajnejším šiancom slobody, kde dozrievajú občania k súčasťi na obecných záležitostiach, k dobrovoľnej činnosti, k politickému povedomiu a vôbec k takému stavu, ktorý podáva garanciu za to, že municipálne ustanovizne budú sa môzť postupne vyvinúť až po dokonalosť parlamentarismu.*“²⁵

Nová škola na križovatke politických programov a stratégií. Ak by sme zobrali proklamácie potrebných zmien, ktoré požadovali slovensky vydávané provládne časopisy – občianska iniciatíva, aktívnejšia účasť aristokracie a skupín, ktoré už získali politické práva na rozvoji všeobecného blaha, kontinuálne rozširovanie občianskych práv aj na ostatné obyvateľstvo, zvyšovanie úrovne jeho vzdelania, znižovanie daňovej povinnosti, zmenšovanie majetkového cenzu vzhľadom na voľby, rozvoj spolkového života atď. –, zaujme nás zhoda deklarovaných ideí medzi obidvomi provládnyimi médiami a *Slovenskými novinami*. Výnimku tvorí už naznačený problém vlastenectva: na redakciách *Krajana* a *Vlastenca* nachádzame badateľný

---

²⁵ Pre úplnosť dodávame, že v závere autor vyššie citovaného článku *Skromné poznámky k organizácii obcí* uvádza štyri, podľa neho zásadné, podmienky rozvoja slobodného občianskeho povedomia. Zaradil medzi ne dôveru obyvateľstva k politickým reprezentantom, zlepšenie vzdelanostnej úrovne, ktorá je prostriedkom ekonomického pozdvihnutia ľudu, zrušenie majetkového cenzu, pomerne zastúpenie v municipálnych zastupiteľstvách podľa národnostného a hospodárskeho rozloženia v obci a decentralizáciu práv municipálnej samosprávy. Viac pozri in: ([38], 137 – 138).

vplyv Hegelovej filozofie dejín, resp. jej interpretácie zdôrazňujúcej supremáciu Uhorska ako štátu, ktorého záujmom sa všetko podriaďuje.²⁶ Popri už zmienených ideových prienikoch a rozdieloch oboch projektov spomenieme ešte jeden spoločný prvok oboch politických prístupov: odmietanie politického panslavizmu ako nereálneho politického konceptu.²⁷

Zásadný rozdiel medzi provládnyim politickým prístupom a slovenským národovtorným myslením tej doby však spočíval v tom, že zatiaľ čo slovenská inteligencia ideu všeobecného blaha ponímala cez prizmu národnej a občianskej emancipácie a cez ňu aj rozvoj patriotizmu, provládni predstavitelia sa ako reprezentanti národnosti, ktorá mala najširšie mocenské zastúpenie, orientovali najmä na udržanie *statu quo*. To znamená, že kým predstavitelia Novej školy sa pokúšali transformačný proces občianskeho vedomia urýchliť zdola, aj za nevyhnutnej podpory štátu, provládni činitelia sa ju snažili riadiť zhora, pričom ľudová pasivita im skôr vyhovovala – nechceli aktívne vstúpiť do tohto procesu a zdynamizovať ho.

Dôležitým medzníkom v politických projektoch *Slovenských novín* a *Krajana* či *Vlastenca* sa tak napriek výrazným ideovým zhodám opäť stala politická stratégia, ktorá určila odlišný politický význam činnosti zmienených redakcií. Tento fakt môžeme dokumentovať (okrem spomenutej odchýlky vo vnímaní dôležitosti symbolov vlastenectva a národovectva, ktorá je čitateľná od začiatku) na ostrom vyhraňovaní sa

---

²⁶ Pozri napríklad článok *Od Hronu* [33], kde môžeme nájsť aj takúto pasáž: „*My chceme stavať, my chceme svetu dokázať, že z celého vlasteneckého a národného srdca prajeme si kráčať len po ceste zákona a pravdy... Kto z nás nepraje si, vidieť drahú vlasť našu postavenú na najvyššom stupni blaha, sily a moci?... Nebudme sobeckí; nehľadme vždy a všade len na samých seba ale predovšetkým starajme sa, aby rozkvetala a stálemu domácomu i zovňajšiemu blahobytu tešila sa krásna vlasť naša – aby čím rýchlejšim, snadnejšim a pokojnejším spôsobom riešené boli tie záležitosti ktoré netýkajú sa jednej strany, jedného národa a národika ale všeobecnosti.*“

²⁷ Ideu rozvoja národnej literatúry ako základného zdroja vlastenectva a vzdelanosti, ktorý bráni rozširovaniu nacionalistických predsudkov, ako aj utopických koncepcií, napríklad panslavizmu, môžeme nájsť vo *Vlastencovi* v článku *Literatúra a ľud*. „*Jedným z najhlavnejších prostriedkov vzdelávania ľudu je literatúra... Literatúra je pre človečenstvo toľko, jako slunko pre celý svet... Každý vzdelaný národ má svoju literatúru, ačkoľvek v rozličnej rozsiahlosti a povahe... My Slováci teda potrebujeme takú literatúru, ktorá nezneje celému svetu, ktorá nezaobera sa s európejskými otázkami, no potrebujeme literatúru takú, ktorá v stave je zodpovedať vlastným našim pomerom, potrebám nášieho slovenského národa... ktorá nám osoží, ale neškodí. Nepotrebujeme teda, takú literatúru, ktorá s velikánskymi síce avšak k prevedeniu nemožnými ideami konfunduje naše hlavy... ktorá vo všetkých svojich plodoch i na poli literatúry stavia nám pred oči modlu panslavizmu, žiadajúc aby sme sa jej klaňali... Avšak nepotrebujeme my ani takú literatúru, ktorá miesto toho, žeby ľud osvecovala, predsudky a chybné mienky len ešte zakoreňuje, a miesto svetla rozširuje tmú a nevedomosť... Všetky takéto výjavy... odhodlane zatracujeme. Pestovať našu literatúru tak, aby ona potrebám našim dokonale sodpovedala, je našou vlasteneckou povinnosťou; prostriedkom zdravej a rozumnej literatúry pracovať na duševnom a tým samým aj na materiálnom pozdvižení ľudu, je našou svätou úlohou nelen ako vlastencov, lež už ako ľudí a kresťanov. Plňme túto povinnosť a túto úlohu a získali sme si o jednu zásluhu viac o národ a vlasť*“ [26].

redakcie *Vlastenca* oproti programu *Slovenských novín* a politike Novej školy, a to počnúc rokom 1870. Keďže samotné politické prístupy sú v teoretickej rovine zhodné, o to zaujímavejšie vyznieva taktika vyhraňovania sa redakcie *Vlastenca* oproti Novej škole. Zároveň je z toho zrejmé, že politické idey nie sú skutočnou príčinou ich kritiky. Dokumentujú to uvedené myšlienkové prieniky v otázke integrity Uhorska, nevyhnutnosti úzkej spolupráce národnej inteligencie s aristokraciou a zemianstvom pri formovaní občianskeho povedomia ľudu alebo propagovanie kultúrnej tolerancie, ktoré boli v programe Novej školy artikulované s veľkou naliehavosťou a v abstraktnej zhode s provládnyimi novinami vydávanými v slovenčine. Práve tézy ako integrita vlasti, kultúrna tolerancia, idea uhorského politického národa skladajúceho sa z rôznych kultúrnych národností, výzvy k spolupráci s aristokraciou na šírení osvety a občianskeho povedomia, teda prieniky, ktoré boli prioritnou súčasťou projektu *Slovenských novín* a ktorými sa odlišovali od myslenia ostatnej politickej aktívnej inteligencie Slovákov. Tieto predstavy v konečnom dôsledku tvorili jadro ich alternatívneho prístupu na rozdiel od ostatnej časti slovenskej politickej aktívnej inteligencie, koncentrujúcej sa okolo *Pešťbudínskych vedomostí* a neskôr *Národných novín*. Preto články *Vlk v ovčom rúchu, Ako dlho ešte...?* a ďalšie, ktoré označujú Novú školu a ich periodikum za *pamflet* a jeho reprezentantov za novodobých vlkov,²⁸ môžeme interpretovať ako súčasť vládnej mediálnej taktiky vyhraniť sa a sprofanovať konkurenčný politický orgán u potenciálnych sympatizantov s liberálnymi myšlienkami. Tým by sa následne vtedajšej politickej elite, hlásiacej sa zväčša k maďarskej národnosti, podarilo marginalizovať ich možný politický vplyv. Ambivalentnosť programových myšlienok a samotnej politickej stratégie provládnej tlače dokazuje aj článok *Država Sv. Štefana a federácia II*. V ňom sa síce voči projektovaniu federácie v Uhorsku nevyslovuje žiadna ostrá kritika, dokonca sa pripúšťa všeobecná prospešnosť takéhoto politického usporiadania, ale s tým dovetkom, že vtedajší stav politickej a kultúrnej hegemonie Maďarov je v súlade s prirodzeným zákonom, lebo sa formoval kontinuálne – s dejinným vývojom. Proti tejto skutočnosti je podľa autora zbytočné sa brániť pozitívnym právom, lebo je prirodzené, že dejinným vývojom vznikla taká situácia, kde „jedon (človek – M. M.) šťastlivejší nežli druhý, silnejší nežli druhý, väčším vplyvom vládnuci nežli druhý. Toto je zákon prírody, ktorý žiadnym pozitívnym zákonom zmenený byť nemôže. Pred zákonom sme si všetci rovní, v spoločenskom živote pripadá väčší vplyv tomu, kto pomerne znal vyvinúť väčšiu

---

²⁸ Pozri ([42]; [43]), kde redakcii *Vlastenca* ako odôvodnenie ostrej kritiky poslúžil článok *Úloha mladého slovenstva*, ktorý uverejnili *SN*, roč. III, 1870, č. 3 (a nie, ako sa píše, vo *Vlastencovi*). Ten sa snaží priblížiť históriu Uhorska a v jeho hraniciach aj Horného Uhorska tak, že ho opisuje ako región, ktorý požíval v minulosti značnú mieru administratívnej a legislatívnej nezávislosti. Tu treba poznamenať, že aj navzdory takýmto príspevkom uverejneným v *SN* sa argument historického práva nikdy nestal kľúčovým bodom v obhajobe programu Novej školy a slúžil len ako doplnok legalizácie myšlienky národnej rovnoprávnosti, plurality, konkurencie a idey slobodného kultúrneho vývinu. Historické právo ako východiskové stanovisko pri obhajobe práv národov žijúcich na Uhorskom území bolo skôr typickým pojmom zástancov Starej školy.

silu“ ([23], 18 – 19).²⁹ Názny sociálneho darvinizmu, ktorý sa reflektuje ako prirodzený, a preto aj prospešný pre štát aj spoločnosť, sa legitimizujú schopnosťami, ktorými v zamýšľanom stave politickej rovnosti vynikajú členovia jednej skupiny spoločnosti nad ostatnými. A tu nachádzame miesto vládnej myšlienkovvej nekonzistentnosti, lebo v Uhorsku neexistovala politická rovnoprávnosť všetkých občanov. Idea rovnosti práv bola skôr súčasťou politických vízií, v horšom prípade len vyprázdneným heslom, ktoré pomáhalo udržiavať stav exkluzívnosti politických práv bývalých členov „natio hungarica“.³⁰ Tým však zlyháva vládna argumentácia hovoriaca o zachovaní exkluzivity politických práv, najmä pre bývalých príslušníkov politického národa, ktorým by mali byť tieto práva ponechané na základe ich lepších schopností uplatňovať ich v prospech celku.

Dostávame sa tak k problému zlučiteľnosti idey slobody s ideou rovnosti, na ktorý upozorňovali viacerí maďarskí myslitelia tej doby, napríklad už spomínaný József Eötvös. V tejto súvislosti však treba poznamenať, že problematika rovnosti národností či národov v rámci Uhorska, bola často v provládnych časopisoch pertraktovaná skreslene, a to ako snaha o sociálnu rovnosť. Tieto interpretácie vyvolávali práve na strane držiteľov politických práv, teda najmä aristokracie, zemianstva a tvoriaceho sa meštiactva, obavy a antipatie k myšlienke národnej rovnoprávnosti, ktorej súčasťou bola aj požiadavka rozširovania volebného práva a politických slobôd.³¹ A to je aj dôvod, prečo sa v dobových článkoch slovenskej tlače stretávame s vyvracaním spojitosti medzi uznaním národnej rovnoprávnosti v Uhorsku a synchronným zámerom presadzovať sociálnu rovnosť. Za všetky spomenieme článok Š. M. Daxnera z *Pešťbudínskych vedomostí* pod názvom *Každá konfederácia nesie v sebe zárodok svojho rozpadnutia sa*, v ktorom autor vzťah medzi slobodou a rovnosťou rieši na základe prednosti idey rovnoprávnosti, ktorú definuje ako základný atribút občianskej slobody. „*V obecnom smysle rozumieme pod slobodou občianskou*

---

²⁹ V rovnakom kontexte je písaný aj článok *Náhledi ‚Krajana‘ o vecách národných* [31]. Obdobne sa v ňom obhajuje zohľadňovanie šírky práv vychádzajúcich z politickej sily, ktorá sa odvodzuje od početnosti národa a od počtu jeho príslušníkov aktívne participujúcich na politickom živote či rozvoji krajinského blahobytu. „*Čím početnejší a silnejší nějaký národ je, tím vetšú považitosť a predbnosť on v krajanskom živote má; a to preto, lebo on krajanské tarchy z vetšej čiastki znáša, a tak aj v účinkuanií blahobitu krajni vetšú účasť má. Jesli tehdi istí stupni rozdiel zásluženosti v krajanskom živote, vedľa totižto vímeru znášanií kraainškich tarchov a napomáhaňa všeobecního blahobytu krajni platnosť svoju má, jako aj mat mosí: tak neomilně aj istí stupni rozdiel urávněnosti medzi jednotlivíma národí, vedla vímeru jejich zásluženosti o blahobyt krajni platnosť mať mosí.*“

³⁰ „Natio hungarica“, termín, označujúci do revolučného roku 1848 príslušníkov stavovského uhorského národa, t. j. šľachty, zemianstva a tvoriaceho sa meštiactva, ktorého príslušníci mali štátom garantované politické práva bez rozdielu národnej, resp. etnickej príslušnosti. Významovo stál pojem natio hungarica proti pojmu „plebs“, ktorý označoval ľud bez politických práv.

³¹ Pozri napríklad [45]. V tomto článku sú národno-emancipačné snahy nemaďarských národov interpretované tak, že ich skutočným zámerom je zničenie aristokracie a vytvorenie sociálnej rovnosti v spoločnosti.

stav otroctvu proti postavený t. j. neodvislosť od svevole druhého – v užívaní síl svojich... Preto potreba je určiť medzu tú, ktorá sa v živote spoločenskom medzi tak mnohými neodvislosťami tiahne a jich všetky v jeden harmonický celok spojuje. A medza táto je rovnosť, preto rovnosť je nevyhnutelná výnimka slobody občianskej, bez ktorej táto poslednia ani myslieť sa nedá. Rovnosť ale jednotlivých neodvislostí v poľahu vzájomnom medzi sebou a k celku neobsahuje v sebe rovnosť majetkovú... ba práve výsledku takémuto protiví sa“ [4].³²

Záver. Politická stratégia provládnych, v slovenčine vydávaných novín napriek spomínaným ideovým prienikom, a najmä pre prevládajúci hegelovský vplyv na formuláciu politických zámerov (orientovaných najmä na štátny patriotizmus bez ohľadu na kultúrnu rôznorodosť, ktorá s ideou rovnoprávnosti posilovala aj obavy zo straty ekonomického a sociálneho statusu vyšších spoločenských vrstiev) pôsobila proti skutočným snahám a možnostiam rozširovania politických a občianskych práv. Tým sa reálne nemenil ani priestor vládou proklamovanej individuálnej slobody väčšiny obyvateľstva, a to napriek vtedajšej čiastočnej liberalizácii kultúrnych práv. To bol súbežne rozhodujúci dôvod, prečo idea rovnoprávnosti aj v nasledujúcom období stále zohrávala významnú úlohu pri mobilizácii inteligencie slovanských národov v Uhorsku.

Ak sa vrátíme ku konštatovaniu, že Nová škola sa stala filozoficko-politickou alternatívou dovtedajšieho politického myslenia časti slovenskej inteligencie, ktorá hľadala riešenie národnej problematiky najmä v občianskej rovine a v politickom prostredí Uhorska, ktoré bolo pod silným vplyvom nemeckej klasickej filozofie, nie je prekvapením, že bola centrom kritiky zo strany obidvoch politických významných táborov, a to ako zo strany tábora provládneho, tak aj zo stanoviska Starej školy. Zo strany prvého z nich to bolo pre snahu legitimizovať národnú individuálnosť ako súčasť uhorskej štátnosti a z druhej strany pre liberálny prístup a diplomatickú stratégiu používania pojmu „národnosť“. Tento termín súbežne zdôrazňoval občiansky rozmer nimi navrhovanej národnej emancipácie, pričom jej smerovanie bolo orientované na postupnú, uvedomelú zmenu povedomia ľudu o svojich právach a možnostiach ich využitia za aktívnej účasti šľachty a zemanstva.

Celý problém hľadania politického riešenia kolektívnych práv sa tak dá zhrnúť, mimo určenia politickej stratégie, do riešenia otázky, či je primárna časť, jednotlivosť a s ňou aj individuálna sloboda, ktorá vyúsťuje aj do možnosti uplatňovania národných práv na občianskom princípe, alebo celok v zmysle národa či štátu, ktorému sa má parciálna individualita podriaďiť za každých okolností. A keďže v okruhu maďarských a nemeckých elít prevažoval konzervatívny prístup preferujúci ideu vlastenectva, za ktorou sa skrývalo úsilie o udržanie mocenského a ekonomického vplyvu, zostáva faktom, že aj individuálne občianske práva, ktorých legalizácia im slúžila ako protiargument pri presadzovaní národnostných práv, boli v ich stratégii len efektívnou politickou floskulou. Tá im umožňovala realizovať zmienené ciele, keďže kul-

---

³² Porovnaj napríklad s Daxnerovým článkom *Nová skúsenosť* [5].

túrne práva priznané na občianskom princípe, sú len komplexným dôsledkom maximálneho využitia práv individuálnych. Vzhľadom na to, že reálnemu uplatňovaniu individuálnych občianskych práv sa v Uhorsku často mocensky bránilo, zmenšovala sa súčasne aj podpora idey vlastenectva a štátnej integrity, a to najmä medzi predstaviteľmi nemaďarských národov. Viditeľný je príklad politiky Starej školy, resp. predstaviteľov mladej generácie štúrovcov, ktorých prístup k národnej osobitosti bol voľnejšie viazaný na uhorskú štátnosť, čo znamenalo priamu závislosť vlasteneckého vedomia od aktuálneho politického diania a vládných zásahov do kultúrnych práv formujúcich sa národných spoločenstiev.

A práve v tomto politickom priestore si hľadali reálnu politickú stratégiu liberálne orientovaní myslitelia, ktorí zdôrazňovali, že problém väzby medzi celkom a časťou je vhodné riešiť v danej dobe progresívne, t. j. na základe občianskeho princípu. V jeho aplikácii totiž nachádzali obmedzenia najväčších rizík spoločenskej nestability, aké prichádzali do úvahy pri jednoaktovej konkretizácii idey rovnoprávnosti a slobody ako na individuálnej, tak aj na kolektívnej úrovni. Paralelne tento prístup diplomaticky vyvažoval vzťah vlastenectva a národovectva, ktorý v sebe implicitne obsahoval zjednodušene aktívny aj pasívny náhľad na dejinný vývoj, v ktorom sa entita vlasti nemenila a dokázala integrovať vyvíjajúce sa národné povedomie niekoľkých kultúrnych spoločenstiev. Nie je veľa novinových textov, ktoré by čitateľne zhutnili spomenutú diferenciu oboch prístupov k dejinnej realite. Preto za prínosný, až priekopnícky považujeme príspevok J. Mallého *Historicko-politická individuálnosť*, ktorý vystihuje podstatu celej problematiky hľadania a formovania vzťahu národnej identity k vlasteneckej, resp. štátnej individuálnosti. „*Individualnosť menuje sa po slovensky: jednotlivosť. Aby sa čo mohlo nazívať jednotlivosťou, dve vlastnosti mať musí. Ponajprv musí to byť vec sama v sebe ohraničená... Aby sa dačo mohlo menovať jednotlivosťou, musí to po druhé samo sebou v takom súhlase byť, aby sa v ňom taký odpor a protiva nenachodila, ktorá by jeho bytnosť preinačiť mohla. Dokiaľ takéhoto súhlasu v dakej bytnosti nieta, dokiaľ sa ona nemôže menovať individuálnosťou, pretože ňou nie je... Má-li uhorská krajina tieto dve vlastnosti, tenkrát sa môže menovať, 'individuálnosťou': jestli ale vlastnosti tieto nemá, tenkrát sa ňou darmo menuje, preto, že ňou nie je. Uhorská krajina najsamprv nemá tejto druhej vlastnosti pomerneho vnútorného súhlasu. V nej až dosiaľ dve pomerne dosť mocné sily zápasia: národ maďarský a národy nemaďarské... A tak teda 'individuálnosť' krajiny Uhorskej dosiaľ ešte nie je ustálená, t. j. nie je v pravde skutočná: lež vlast' naša v jej terajšom stave ešte len k individuálnosti pracuje... Až keď daktorá stránka, k. pr. nemaďarské národy, podľahnú, – alebo keď sa s maďarskými porovnajú: až potom nastúpi v Uhorskej pravá skutočná individuálnosť preto, že potom prestanú protivy, prestane rozdzvojenie“ [11]. Ján Mallý výstižne upozorňuje aj na fakt, že niektorí myslitelia reflektujú chápanie štátnej identity ako historicky podmienené a obdobne treba aplikovať tento náhľad aj na kultúrnu príslušnosť k národu. Dodáva, že v opačnom prípade sa skresľuje celá história krajiny aj jej dobový stav. „*Kto teda historickú individuálnosť krajiny uhorskej v pravde posúdiť chce: ten jej historicky zachované skutky a sily t. j. nemaďarské národnosti z oka spustiť nesmie... Chceme-li**

ale terajšiemu času meno dať, načím ho nazvať: historicko-politickým zápasom, nie ale historicko-politickou individuálnosťou. Kto historicko-politickú individuálnosť v maďarskom smysle uznáva u nás: ten uznáva, že nemaďarské národy teraz už žiadnej ceny nemajú a k ďalšiemu zápasu o svoju bytnosť sú neschopné: t. j. že už podľahly, alebo že to, čo im Maďari dávajú, je dosť k jich uspokojeniu“ [11].³³

Riešenie vzťahov plurality národných spoločností v Uhorsku spolu s hľadáním vhodného a fungujúceho modelu štátneho usporiadania tak mali spoločného menovateľa vo formovaní identity jednotlivých národov, ktoré len v spoločnom uzro- zumení o rovnosti práv mohli dospieť k všeobecne akceptovanému a pozitívne určé- nému obsahu uhorského vlastenectva a štátnosti. A toto všeobecné hľadanie konsenzu malo podobu politického rozhovoru, ktorý si vyžadoval myšlienkovú konfrontáciu ako symbol politicko-národnej vitality. Jej cieľom sa v náhlade Novej školy stala úloha dosiahnuť občiansku jednotu v rozmanitosti bez romantických politických vízií a národných predsudkov. A keďže politika bola stále odťažitou sférou spoločenského života väčšiny obyvateľov, časopisectvo a ľudová vzdelanosť boli jediným univerzálnym nástrojom odzrkadľujúcim na jednej strane formovanie jednotlivých filozoficko- politických stanovísk a stratégií a vytvárajúcim na strane druhej spojivo medzi poli- ticky aktívnou časťou národnej inteligencie a zvyškom obyvateľstva. Len preto doká- zali *Slovenské noviny* zaznamenať unikátnu metamorfózu vedomia pri tvorbe národo- tvorných koncepcií, ktoré sa stali dokladom transformujúcich sa predstáv o vlastnej kolektívnej existencii a identite. Tým sa začal dynamicky rozvíjať novodobý proces formovania národa *in sensu stricto*, ako ho charakterizoval J. Ortega y Gasset, keď napísal, že spoločenstvo ako individualita sa stáva skutočným národom v tom mo- mente, keď k „vlastnímu životu tradičných zvykú, v nichž lidé žijí setrvačným způso- bem, pripojil také životní formy, jež – byť skloubené s tradičními – chtěly předsta- vit ‚způsob, jak být člověkem‘ v povznesenějším smyslu; ve smyslu ucházejícím se právě o dokonalejší způsob, jak být člověkem, a tudíž o způsob důkladně podložený a promítnutý do budoucnosti“ ([6], 6).³⁴

LITERATÚRA

- [1] A-Z.: Školské stolice. In: *Vlastenec* I, 1869, č. 13.
- [2] BOBULA, J.: Pán minister Eötvös a slováci. In: *Slovenské noviny* III, 1870, č. 134.
- [3] ČEPAN, O.: Romantický duch a romantická predmetnosť. In: *Slovenská literatúra* XX, 1973, č. 2, s. 138 – 144.

---

³³ Tento citát nepriamo potvrdzuje aj Hegelovu ideu, že „princip moderných štátů má tuto obrovskou sílu a hloubku, nechat princip subjektivity, aby se zdokonalil k samostatnému extrému osobní zvláštnosti a zároveň opět uvést do substanciální jednoty, a tak v něm samém ji obdržet“ ([7], 281). Otázkou však aj pre J. Mallého zostávala konečná podoba vznikutej substanciálnej jednoty alebo *historicko-politickej individuálnosti Uhorska*.

³⁴ Viac o podstatných rozdieloch medzi národom v zmysle *populus* a národom ako *natio* pozri štúdiu *Od národa k provincii Evropy*. In: ([6], 5 – 10).

- [4] DAXNER, Š. M.: Každá konfederácia nesie v sebe zárodok svojho rozpadnutia sa. In: *Pešťbudínske vedomosti*, I, 1861, č. 8.
- [5] DAXNER, Š. M.: Nová skúsenosť. In: *Pešťbudínske vedomosti*, VIII, 1868, č. 78.
- [6] GASSET, J. O.: *Evropa a idea Národa*. Havlíčkův Brod: Mladá fronta 1993.
- [7] HEGEL, G. W. F.: *Základy filozofie práva*. Praha: ACADEMIA 1992.
- [8] KUSÝ, I.: *Ján Kollár. O literárnej vzájomnosti*. Bratislava: SAV 1954.
- [9] LENDVAI, P.: *Tisíc let Maďarského národa*. Praha: ACADEMIA 2002.
- [10] LOCKE: *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda 1992.
- [11] MALLÝ, J.: Historicko-politická individuálnosť. In: *Pešťbudínske vedomosti*, I, 1861, č. 76.
- [12] MARTINKOVIČ, M.: Idea slovanskej vzájomnosti v interpretácii predstaviteľov Novej školy. In: *Filozofia*, 60, 2005, č. 10, s. 804 – 818.
- [13] MARTINKOVIČ, M.: Ideový prínos Novej školy do národnotvorného myslenia. In: *Filozofia*, 59, 2004 č. 10, s. 766 – 782.
- [14] MONTESQUIEU, CH.: *O duchu zákonů*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk 2003.
- [15] RÁKOS, P.: Baron József Eötvös – průkopník a klasik maďarského liberalizmu. In: *Střední Evropa*, roč. VIII, 1993, č. 29, s. 95 – 108.
- [16] Ako dlho ešte...? In: *Vlastenec*, II, 1870, č. 4.
- [17] Čo je politika? In: *Vlastenec*, I, 1869, č. 8.
- [18] Čo je to tá rovnoprávnosť, a ktorí je základ jej? In: *Krajan*, I, 1864, č. 2.
- [19] Čo nám najviac treba? In: *Vlastenec*, I, 1869, č. 7.
- [20] Čo sú to tie ‚vzájomné pomocnice‘ – a či sú nám treba? In: *Vlastenec*, I, 1869, č. 8.
- [21] Čo sú to tie ‚vzájomné pomocnice‘ – a či sú nám treba? In: *Vlastenec*, I, 1869, č. 9.
- [22] Dakoľko slov o národnosti. In: *Vlastenec*, I, 1869, č. 9.
- [23] Država Sv. Štefana a federácia II. In: *Vlastenec*, II, 1870, č. 18 – 19.
- [24] Krajinský snem. In: *Vlastenec*, I, 1869. Próbne číslo 5. 6. 1869.
- [25] Krajinský snem. In: *Vlastenec*, I, 1869. Próbne číslo 12. 6. 1869.
- [26] Literatúra a fud. In: *Vlastenec*, I, 1869, č. 3.
- [27] Naša politická viera. In: *Vlastenec*, I, 1869, č. 1.
- [28] Náhledí ‚Krajana‘ o vecách národěnských. In: *Krajan*, I, 1864, č. 9.
- [29] Náhledí ‚Krajana‘ o vecách národěnských. In: *Krajan*, I, 1864, č. 10.
- [30] Náhledí ‚Krajana‘ o vecách národěnských. In: *Krajan*, I, 1864, č. 11.
- [31] Náhledí ‚Krajana‘ o vecách národěnských. In: *Krajan*, I, 1864, č. 12.
- [32] Náhledí ‚Krajana‘ o vecách národěnských. In: *Krajan*, I, 1864, č. 14.
- [33] Od Hronu. In: *Vlastenec*, I, 1869, č. 8.
- [34] Panslavistické agitácie. In: *Slovenské noviny*, I, 1868, č. 22.
- [35] Pán Eötvös o nás. In: *Slovenské noviny*, II, 1869, č. 55.
- [36] Pochop, základ a omedzenosť politickej rovnoprávnosti a slobodi. In: *Krajan*, I, 1864, č. 7.
- [37] Prečo je potrebné Uhrom zo Slováci a Slovákom s Uhri v priateľstvi žiť? In: *Krajan*, I, 1864, č. 26.
- [38] Skromné poznámky k organizácii obcí. In: *Vlastenec*, I, 1869, č. 18.
- [39] Udalosti minulého roku. In: *Vlastenec*, II, 1870, č. 2.
- [40] Úloha mladého slovenstva. In: *Slovenské noviny*, III, 1870, č. 3.
- [41] Úloha Slovákov na teraz I. In: *Vlastenec*, I, 1869. Próbne číslo 5. 6. 1869.
- [42] Vlk v ovčom rúchu. In: *Vlastenec*, II, 1870, č. 3.

- [43] Z krajinského domu. In : *Vlastenec*, II, 1870, č. 4.
[44] Zemänstvo a ľud. In: *Vlastenec*, I, 1869. Próbne číslo, 12 .6. 1869.
[45] Kommunismus. In: *KR*, roč. III, 1867, č. 62.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/4129/26.

Mgr. Marcel Martinkovič
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava I
SR